

Félvezetős hűtés Peltier-cellával

dr. Györök György főiskolai docens

BMF, Kandó Kálmán Villamosmérnöki Főiskolai Kar
Számítógéptechnikai Intézet, Székesfehérvár
E-mail: gyorok@szgti.kando.hu

Manapság egyre többször hallhatunk a „félvezetős hűtésről”, „Peltier-diódáról”, „termoelektromos modulról”, illetve ezek alkalmazási lehetőségeiről van szó. Jelen írással ezt a témakört szeretnénk kissé megvilágítani, bemutatva egy konkrét felhasználást is.

A fizika az *érintkezési feszültségek* címszó alatt tárgyalja a különböző tulajdonságú fémek közvetlen érintkezésekor fellépő elektromos jelenségeket. Ezek egy csoportja a *termoelektromos jelenségekhez* sorolhatók. Legismertebb talán a *Thomas Johan Seebeck* (1770-1831) német fizikus által felfedezett, és a róla elnevezett effektus. Itt a két fém (1. ábra) M_1 és M_2 különböző az elektronok kilépési munkáját (W_{ki}), illetve a szabad elektronok koncentrációját (n) tekintve is. Ebben az esetben a kisebb kilépési munkájú fémről elektronok mennek át a nagyobb kilépési munkájú fémbe, illetve a nagyobb szabad elektronkoncentrációjú fémről a kisebbbe. A keletkező termofeszültség a két hatás eredőjeként értelmezhető.

$$U_t = (U_{AT_1} + U_{BT_2}) = \left(\frac{W_{ki_2} - W_{ki_1}}{e} + \frac{kT_1}{e} \ln \frac{n_1}{n_2} \right) + \left(\frac{W_{ki_1} - W_{ki_2}}{e} + \frac{kT_2}{e} \ln \frac{n_2}{n_1} \right)$$

ahol k a Boltzmann állandó ($1,38 \cdot 10^{-23} \text{ JK}^{-1}$).

Ezt rendezve kapjuk:

$$U_t = (T_1 - T_2) \frac{k}{e} \ln \frac{n_1}{n_2}$$

Tehát a keletkezett termofeszültség a kapcsolódó két fém szabad elektronkoncentrációjától és a hőmérséklet különbségtől függ.

$$U_t = \alpha(T_1 - T_2)$$

Ahol, α az ún. Seebeck állandó, ami pl. vas-konstantán fémnél, illetve fémötvtözetnél, $5,2 \cdot 10^{-5} \text{ V/}^\circ\text{C}$. Ez a módszer kiválóan alkalmazható termoelemek készítésére, különösen akkor, ha az 1. ábra A és B pontjainak hőmérsékletét termosztáljuk.

A 2. ábrán a termoelem kimenetét rövidere zártuk, így rajta a belsőellenálláson I_t nagyságú áram folyik. Ha a termoelemnél leírt fejtegetést elfogadjuk, akkor ez csakis úgy lehetséges, ha T_1 és T_2 hőmérséklet különböző, még olyan áron is hogy, pl. ha T_2 értéke közel a környezeti hőmérséklet, akkor T_1 annál kisebb, vagyis az eljárás hűtésre alkalmas. Ezt *Jean Charles Peltier* (1785-1845) francia fizikus (más források szerint órásmester) mutatta ki (1834-ben). Mivel ez csak elméleti okoskodás, természetesen az elhanyagolt veszteségek miatt, az eljárás csakis külső áramforrással valósítható meg. Ezt mutatja a 3. ábra, ahol, a hűtőtéljesítmény növelésére, néhány átmenet elektromosan sorba-, termikusan párhuzamosan kapcsolt.

Különböző fém-átmenetek (ötvözet-átmenetek) léteznek, melyeknél a Peltier-effektus számottevő, úgymint: ZnSb, PbTe, Bi₂Te₃, BpSe, Bi₂Se₃, Sb₂Te₃...stb. Az egyik kombinációban a bizmut tellúr ötvözetet alkalmaznak N-, illetve P típusú adalékolással. Ezen anyagok felhasználásával a 4. ábra szerinti szerkezeti felépítésben, az 5. ábrán látható termo elektromos modulokat (TEM, hűtőmodul) gyártanak. E cellák segítségével közvetlenül villamos energiából valósíthatjuk meg a hűtést. (6. ábra)

A termoelektromos modulok felhasználása egyre népszerűbb, igen elterjedten alkalmazzák mikroprocesszorok hűtésére, CCD-k, elektronikus alkatrészek, erősítők alacsony hőmérsékletű termosztálására, hűtésére, illetve hűtőszekrények (hűtőtáskák) készítésére. A 7. ábra azt mutatja, hogy néhány termikusan sorbakapcsolt hűtőmodullal nagyobb különbségi hőmérséklet is elérhető.

A 8. ábrán látható egy olyan tápegység kapcsolási rajza, mely autóakkumulátorról működteti a termoelektromos modult. Mivel a hűtőelem olyan sorbakapcsolt nyitóirányú diódákkal helyettesíthető melynek néhány Ohm belsőellenállása van, a táplálást áramgenerátorról célszerű megoldani. Az áram nagyságánál figyelembe kell venni azt, hogy van egy olyan érték (ajánlott maximum) melynél parametrikusan nagyobb megengedett, de ezt használni értelmetlen, mivel a hűtőelem hűtési hatásfoka a belső termikus csatolás miatt nagyon leromlik. Esetünkben ez az érték mitegy 5A. (Típus:801-2002-01, P_{max}:22W, Th_{max}:60°C, I_{max}:7A, U_{max}:6V, Tömeg:28gr, N_{cella}:49) Ekkora áramot hatásosan kapcsolóüzemű tápegység-áramkörrel célszerű megvalósítani.

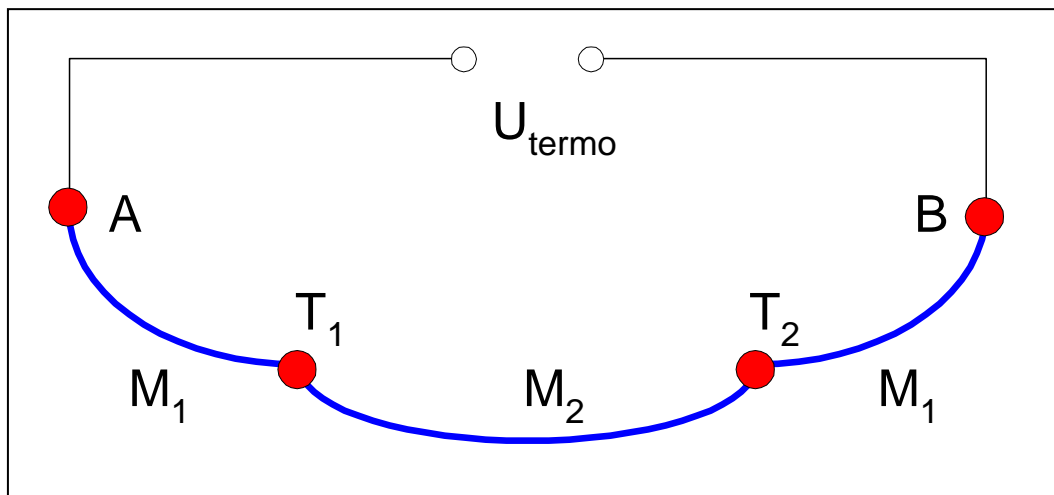
A jól ismert stabilizátor integrált áramkör referenciafeszültségét R₁ P R₈ osztja P-vel szabályozható módon. Az R₃ visszacsatoló tag relatív nagy hiszterézist enged meg, a kapcsolási frekvencia így 5-10kHz. Az R₇-en átfolyó kimenő áram feszültségét csatoljuk vissza R₆-tal.

A megadott értékekkel a kitöltési tényező P segítségével 30-85% között állítható.

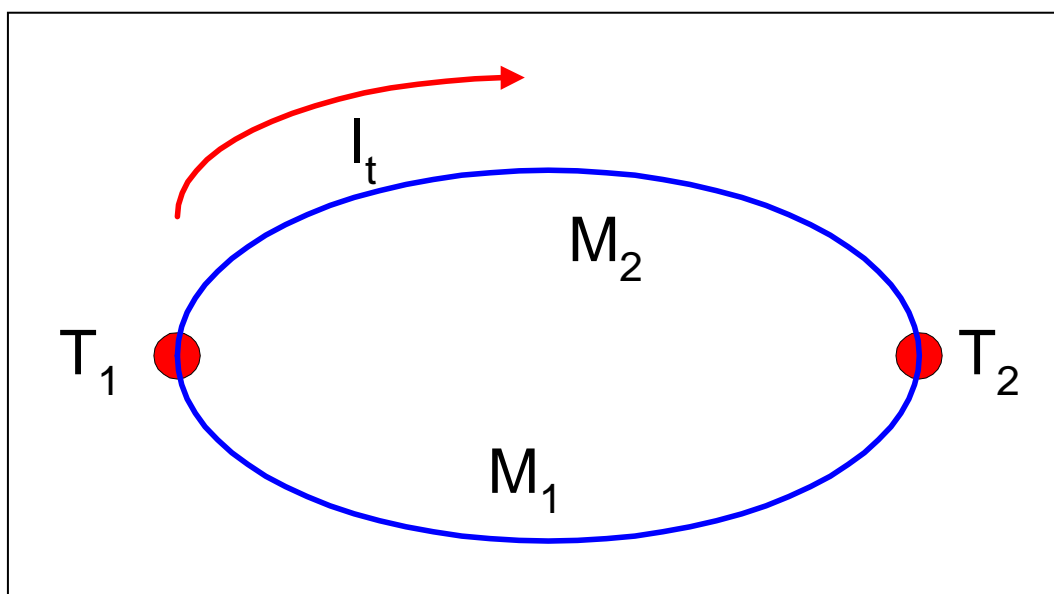
Más kimenő áramhoz (áramtartományhoz) célszerű R₇ értékét megváltoztatni és ezzel együtt R₁ P R₈-t is.

Az R₈ termisztor esetünkben a hűtőelem melegoldalán került elhelyezésre, amely most nyilván, nem hidegoldali szabályozást jelent, hanem magát a hűtőmodult védi az esetleges túlmelegedéstől. Ha ezen a helyen PTK ellenállást használunk, akkor megoldható a hidegoldali termosztálás is.

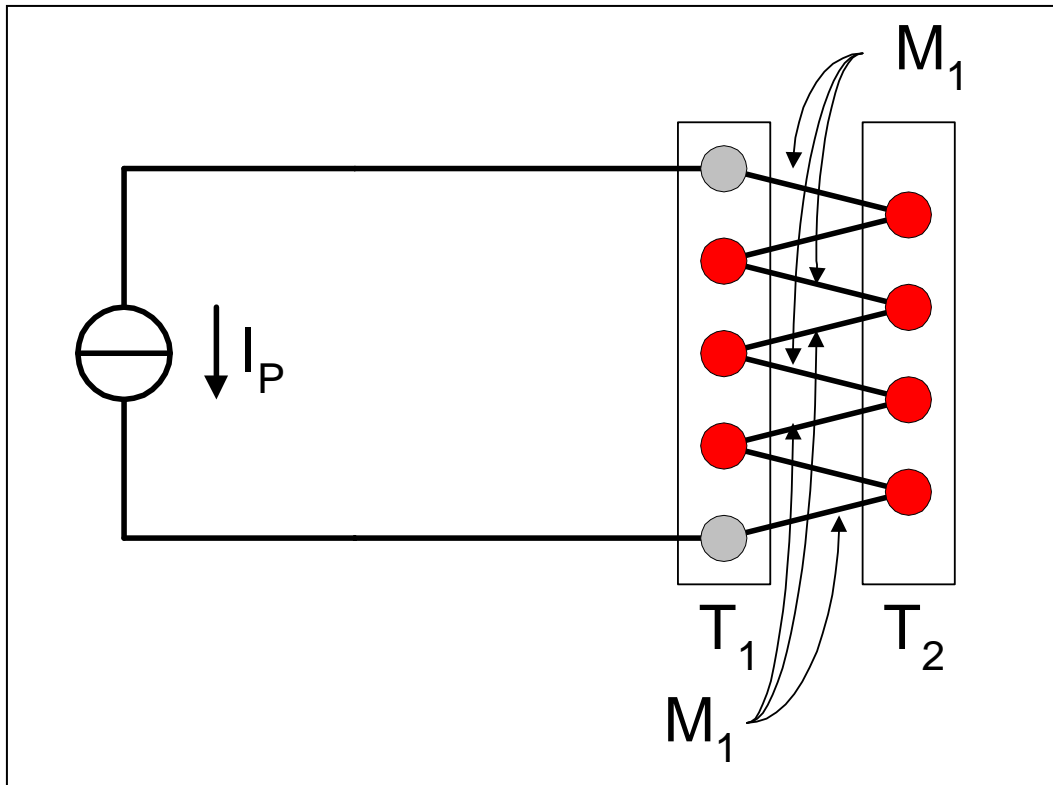
A 9. ábra a nyomtatott áramköri lap forrasztás oldali rajzát, a 10. ábra az alkatrész beültetést mutatja, a táblázat az alkatrész-paramétereket tartalmazza. A 11. ábrán az elkészült tápegység látható.

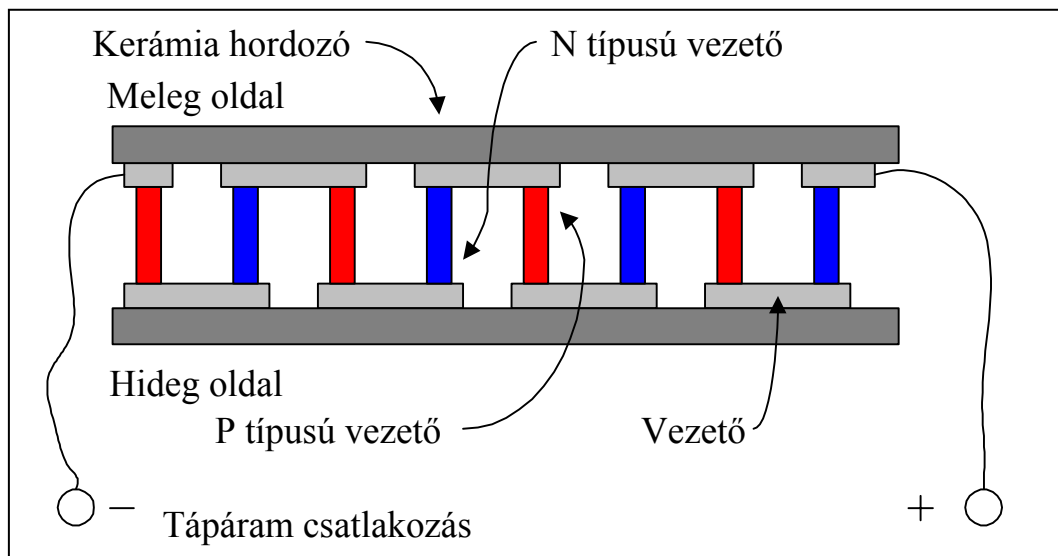
1.Ábra A Seebeck effektus értelmezése

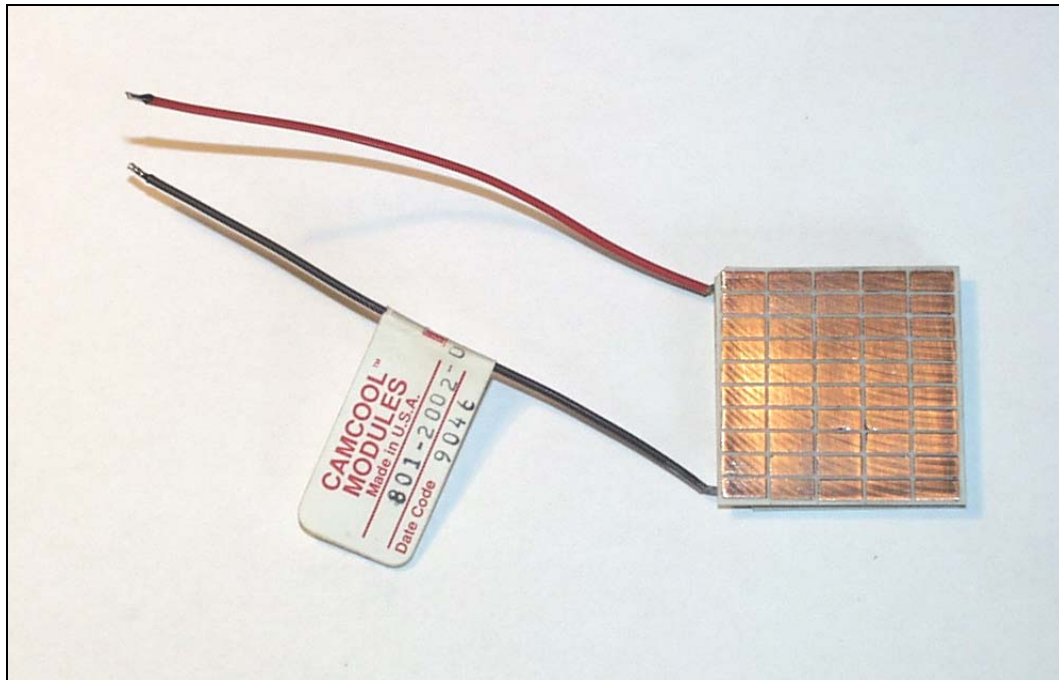
2.Ábra A Peltier effektus származtatása a Seebeck effektusból

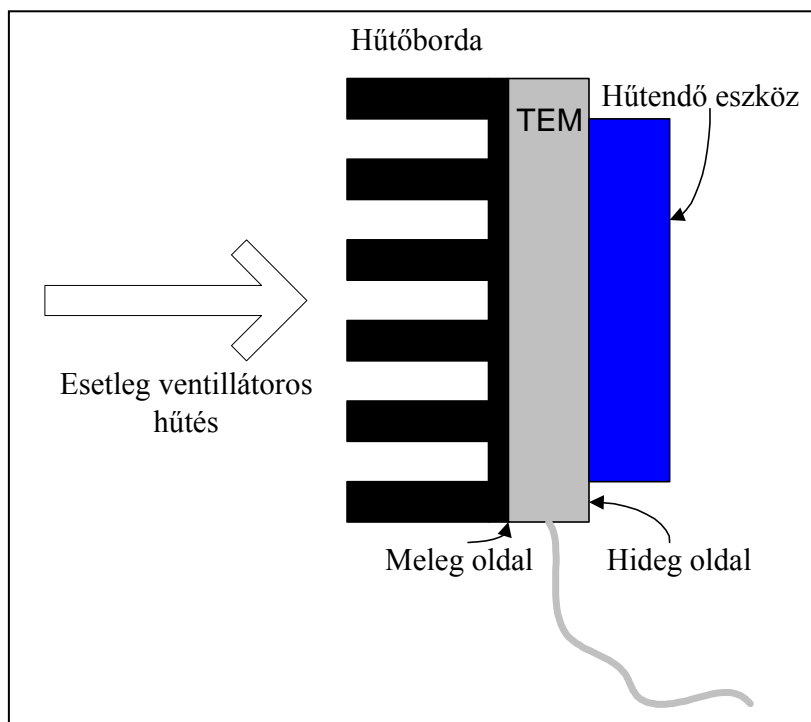
3.Ábra A Peltier effektus megvalósítása sorbakapcsolt fémátmenetekkel

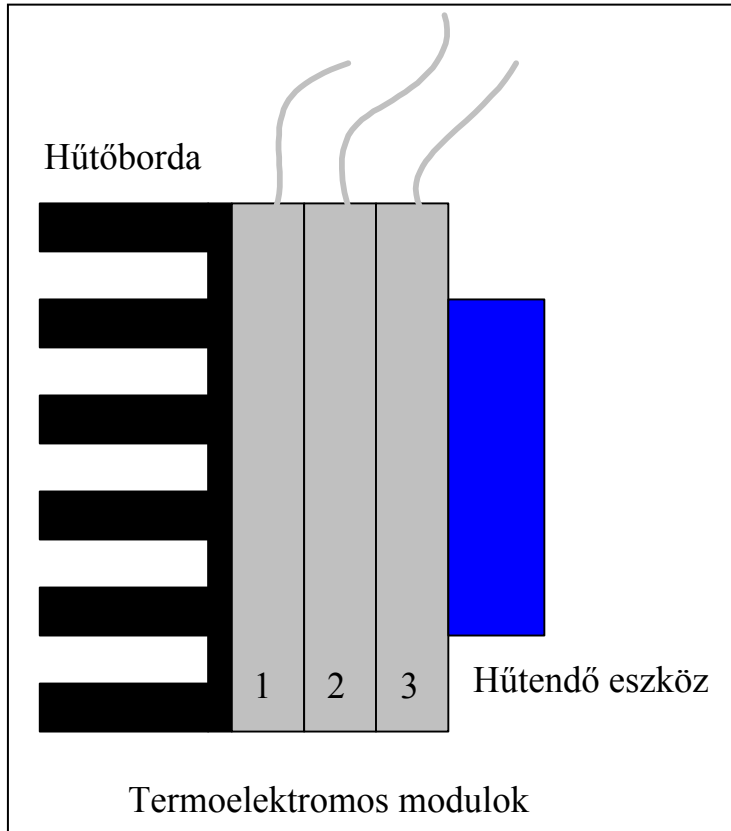
4.Ábra A TEM cella felépítése

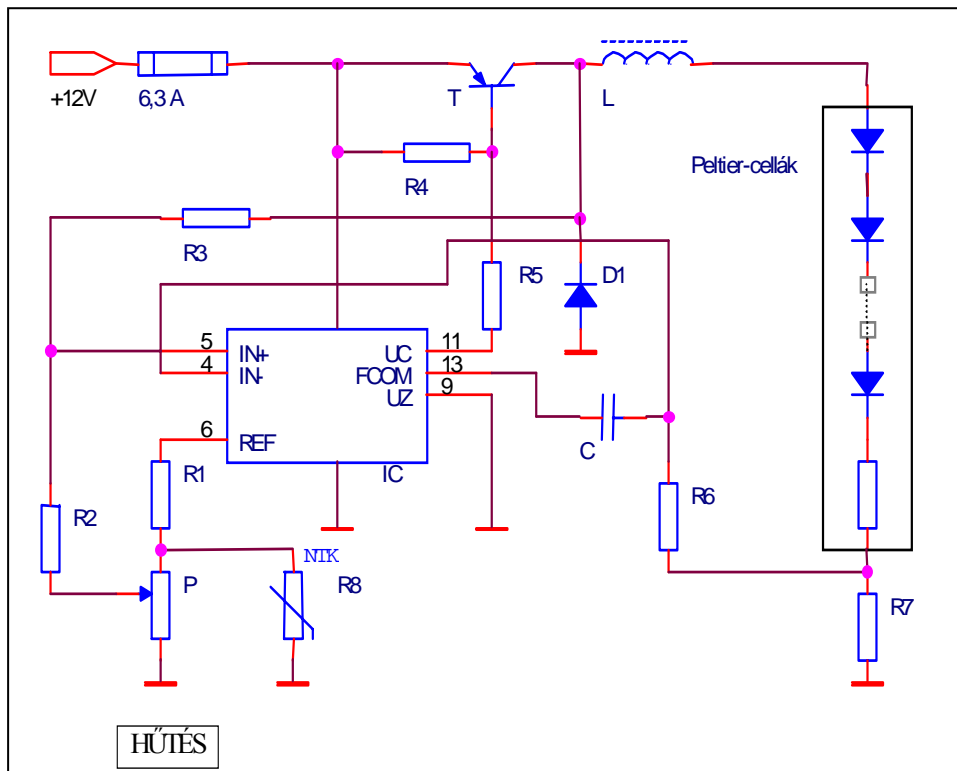
5. Ábra Egy 49 cellás hűtőelem

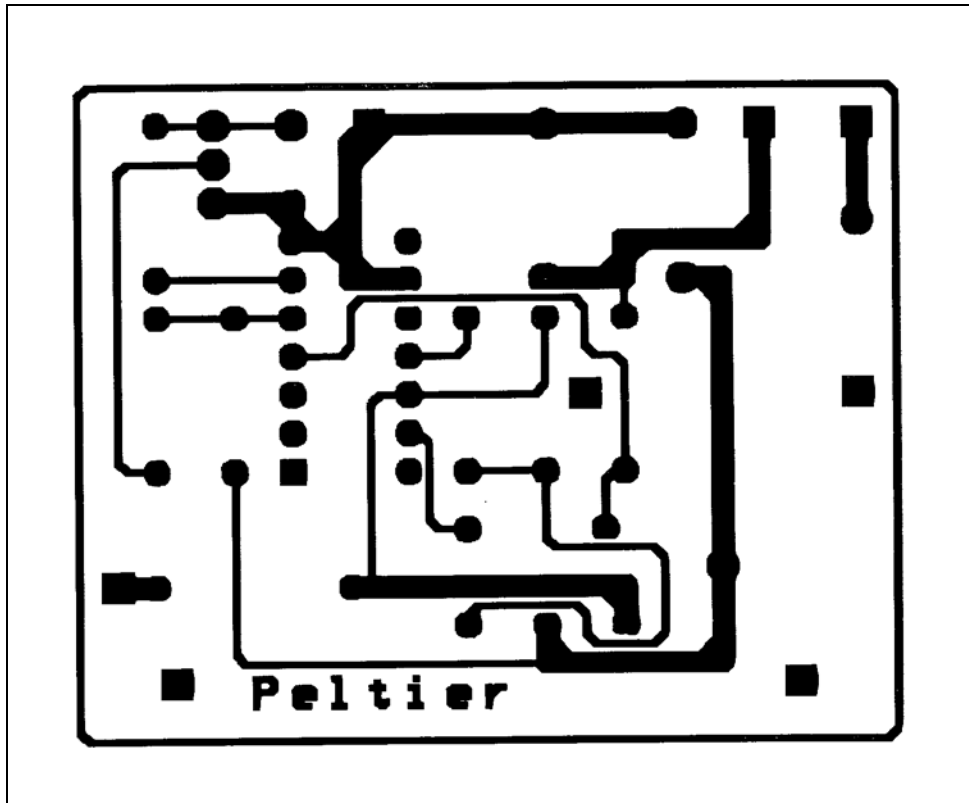
6. Ábra A TEM felhasználása hűtésre

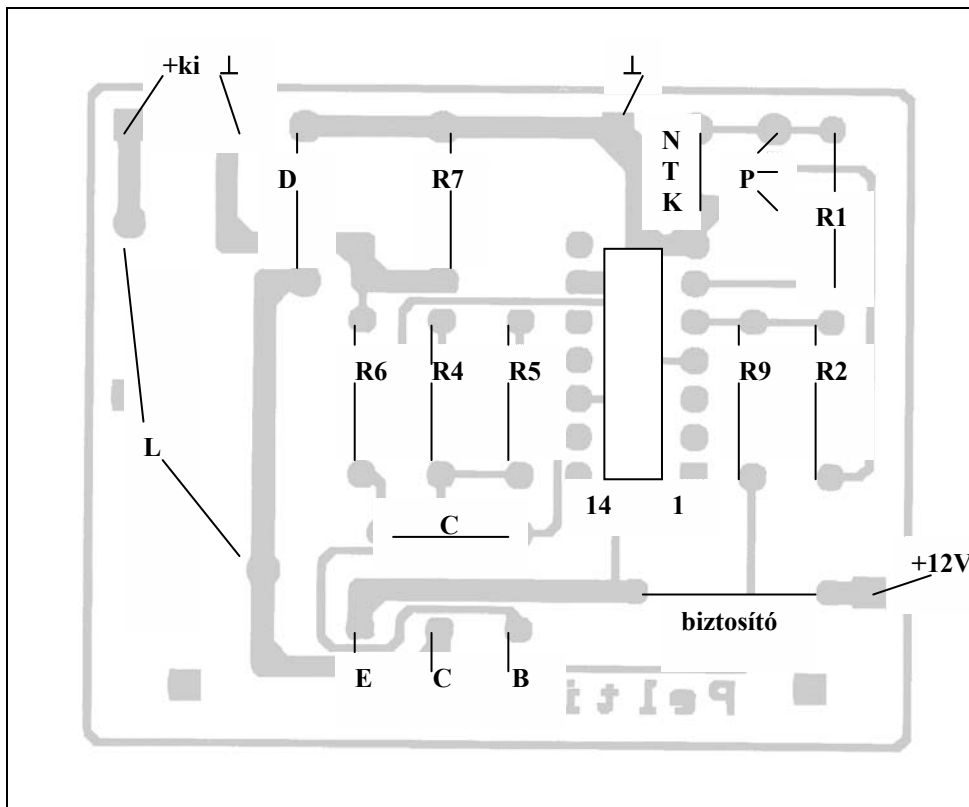
7. Ábra A TEM felhasználása nagyobb hőmérsékletkülönbségű hűtésre

8. Ábra A tápegység kapcsolási rajza

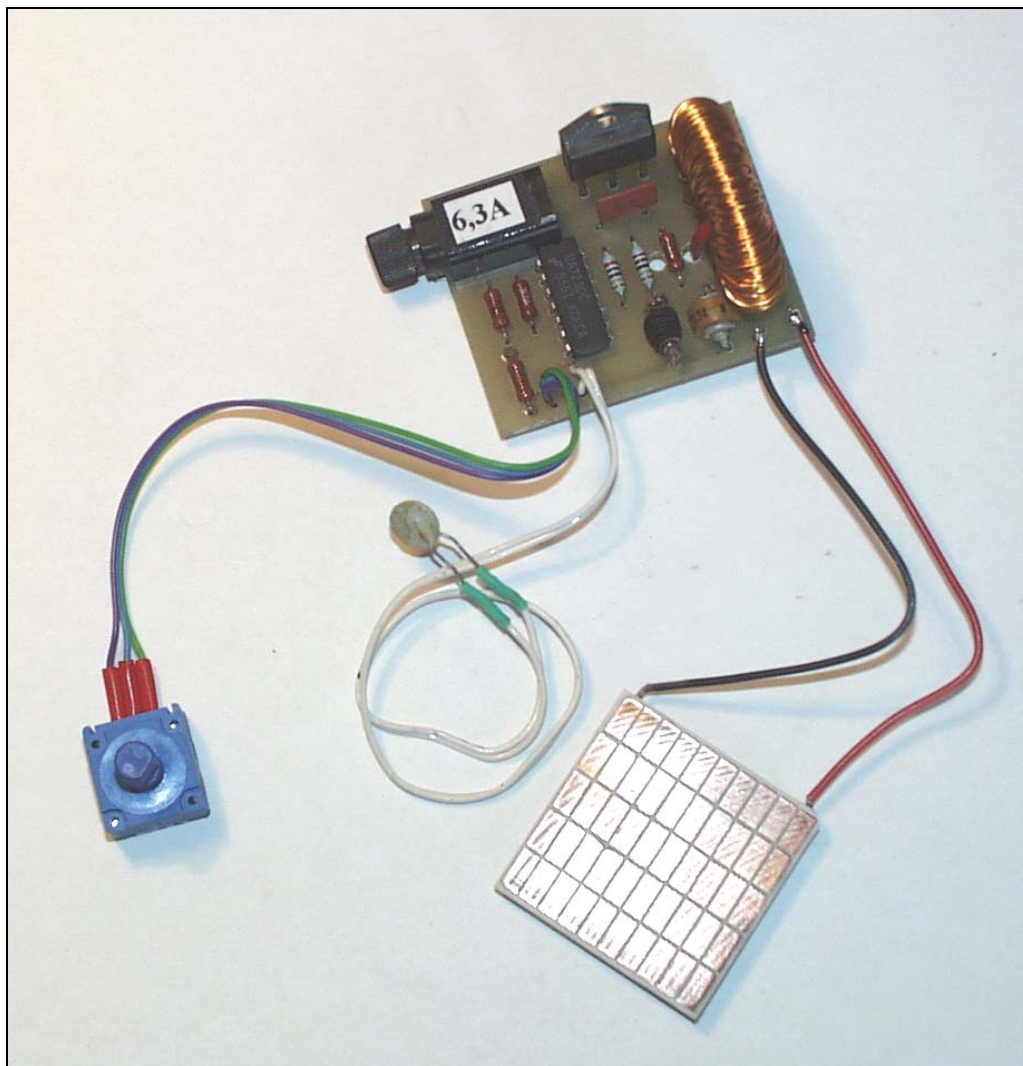

9. Ábra A tápegység nyomtatott áramköri rajza M 2:1

10. Ábra A tápegység beültetési rajza

Alkatrész	Érték	Megjegyzés
IC	723	
T	TIP140	Darlington
D ₁	MR820	
R ₁	2,2 kΩ	0,125W
R ₂	2,2 kΩ	0,125W
R ₃	150 kΩ	0,125W
R ₄	180 Ω	0,125W
R ₅	180 Ω	0,125W
R ₆	2,2 kΩ	0,125W
R ₇	0,5 Ω	5W
R ₈	6 kΩ	NTK
P	5 kΩ	„A” karakterisztikájú
C	82 pF	
L	2 mH	200 me 0,45 CuL, 35mm ferrit gyűrűn

11. Ábra Az elkészült tápegység a hűtőelemmel